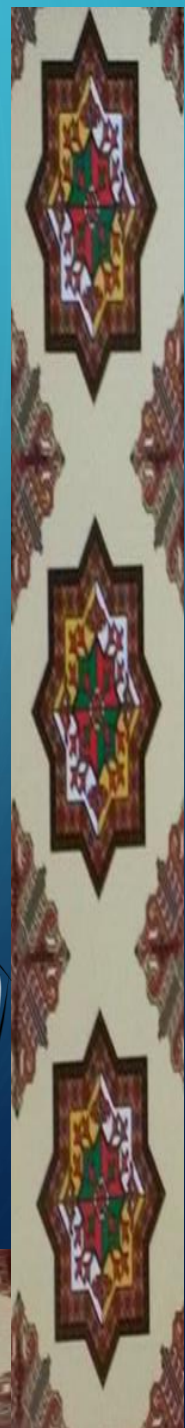

TÜRKMEN TÜRKÇESİ

TÜRKMEN TÜRKGÇESİ

TÜRKMENCE OKUMA VE ANLAMA İLE İLGİLİ DERSLER

TL 2043 TÜRKMEN TÜRKGÇESİ OKUMA-ANLAMA I
(TÜRKMEN TÜRKİSH READING COMPRHENSION I)

TL 2048 TÜRKMEN TÜRKGÇESİ OKUMA-ANLAMA II
(TÜRKMEN TÜRKİSH READING COMPRHENSION II)

TÜRKMEN TÜRKGÇESİ

TÜRKMENCE OKUMA VE ANLAMA İLE İLGİLİ DERSLER

**DÜŞÜNMEK
ÜÇİN**

OKAP BİLMELİ

DIŇLAP BİLMELİ

AŇLAP BİLMELİ

Ders Kodu	Yarıyıl	Ders Adı	T/U/L	Türü	Öğrenim Dili	AKTS
TL 2043	1	Türkmen Türkçesi Okuma-Anlama I	2		Türkmençe	3

Dersin amacı,

- öğrencinin kendisiyle,
- ailesiyle,
- çevresiyle ve
- özel günlerle

ilgili metinleri okuma anlama becerilerini geliştirmektir.

EDEBİYATLAR VE DİĞER KAYNAKLAR

- BABAYEV, K., (1972) Türkmen Diliniň Praktiki Stilistikası. Aşgabat.
- BABAYEV, K., (1982) Resmi Dokumentleriň we İş Kagyzlaryň Dil Medeniyeti. Aşgabat.
- BABAYEV, K., (1983) Diliň Obrazlı Şerişdeleri. Aşgabat.
- BABAYEV, K., (1983) Dokumentleriň we İş Kagyzlaryniň Türkmen Dilinde Yazılışı. Aşgabat.
- BABAYEV, K., (1983) Türkmen Diliniň Stilistikası. Aşgabat.
- BABAYEV, K., (1989) Türkmen Diliniň Stilistikası. Aşgabat.
- GELDİMİRADOV, A., (1983) Türkmen Edebi Dilinde Variantlaşma. Aşgabat:Ilım.
- NEPESOV, G., (1993) Türkmen Edebi Diliniň Publisistik Stili. Aşgabat.
- NIYAZOV, S., (1994) Stilistikani Övretmegiň Esasları. Aşgabat.
- ŞIHIYEVA, O., (1996) Türkmen Dili ve Sözleyiş Sungatı.
- TÄÇMİRADOV, T., (1976) Türkmen Edebi Diliniň Orfografiyasınıň Sovet Dövründe Formirlenişi. Aşgabat.
- TÄÇMİRADOV, T., (1978) Türkmen Diliniň Orfoepik Sözlügi. Aşgabat.
- TÄÇMİRADOV, T., (1979) . Dil Medeniyetiniň Meseleleri. Aşgabat.
- TÄÇMİRADOV, T., (1979) Türkmen Sözleyiş Medeniyeti Boyunça Oçerkler. Aşgabat.
- TÄÇMİRADOV, T., (1980) Sözleyiş Medeniyetiniň Aktual Meseleleri. Aşgabat.
- TÄÇMİRADOV, T., (1988) Türkmen Sözleyiş Medeniyetiniň Käbir Meseleleri. Aşgabat.
- JANOS SİPOŞ (2012) TÜRKMEN KÜLTÜREL ARAŞTIRMALARI CD-I,II
- TÜRKMEN RADİYO OYUNLARI (2011) Türkmen Türkçesinde CD-I,II
- GARABAYEV, B., (1994) Türkmençe-Türkçe Gepleşik Sözlügi. Aşgabat: Gözyetim.
- GÜCÜKOV, S., (1997) Alkışlar-Dilegler Sözlügi. Aşgabat.
- DURDIYEV, H., (1993) Güzellik: Estetiki Söhbet. Aşgabat: Magarif.
- SARIYEV, B., (1994) Türkmen Sözleyişiniň Altın Sözlügi. Aşgabat:Magarif.

TÜRKMEN TÜRKGÇESİ

TÜRKMENCE OKUMA VE ANLAMA İLE İLGİLİ DERSLER

11-nji hepde üçin tekstleri tapyň:
«TÜRKMENLER WE KAWKAZ HEM-DE
ZAKAWKAZÝE HALKLARY (AZIÝA WE
ÝEWROPANYŇ ARALYGY)»

Biziň derňeýän geografik çägimiz Aziýa we Ýewropa degişlidir. Emma Kawkaz we Zakawkaz halklarynyň aýratyn etnopsihologiýasy, olaryň ykballarynyň meňzeşligi bu sebiti tutuşlygyna seretmäge iterdi. Bu ýerde türki dilli halklaryň ata-babalary — skifler we sarmatlar täze eýýamdan has öň göçüp gelipdirler. Olar bu ýere iki ýol bilen — Hazaryň demirgazyk ýakasy we Eýranyň üsti bilen gelipdirler.

Köp sanly turan taýpalary bolsa Kawkazyň we Zakawkazyäniň ýerli ýaşaýjylarynyň syýasy we medeni durmuşynda uly yz galdyrypdyr. Täze eýýamyň ilkinji asyrlarynda bu ýere türki dilinde gepleýän halklar: awarlar, gunlar (hunlar), eftalitler (abdallar), hazarlar, oguzlar, gypjaklar we beýlekiler aralaşyp başlapdyr. Türki halklaryň bu sebite has köpçülikleýin göçüşi XI — XII asyrlarda seljuk-türkmen taýpalarynyň hereketi bilen baglanyşyklydyr.

Ol Beýik Seljuk-türkmen imperiýasynyň, XII asyryň ortalarynda ol darganyndan soň bolsa, häzirki Siriýanyň, Ýragyň, Eýranyň, Palestinanyň, Türkiýanyň, Azerbeýjanyň, Ermenistanyň, Gruziýanyň we käbir beýleki döwletleriň çäklerinde köp sanly türkmen döwletleriniň döremegine getirýär. Bu hereketler etnik we syýasy ösüş ýagdaýy güýçlenipdir. Eger seljuk türkmenleri Kawkaza Hazaryň günorta ýakasy bilen giden bolsalar, oguz-türkmen we gypjak taýpalarynyň beýleki bölegi Hazar deňziniň demirgazygyndan aýlanyp, Kawkaza barypdyr. Olaryň hemmesi häzirki Kawkaz halklarynyň etnik taryhynda uly yz galdyrypdyr.

Дүрли тарыхы дөвүрлере дегишли болан худай зенанларының хейкеллериниң йүзлерчеси археологлар тарапындан бизиң юрдумызың чәклеринден тапылды. Олар хасыллылыгың худайындан, өй-хожалык худайындан, обалары гораян худайдан ыбаратдыр. Олар тупанлары ве ягынлары, даглыклары ве дүзлүклери доландырыпдырлар. Хер бир шәхериң, хер бир бендиң, хожалыкларың хер бир ишләп тайярлаян ерлериниң, хат-да хер бир зәхмет гуралының айратын зенан худайлары болупдыр!

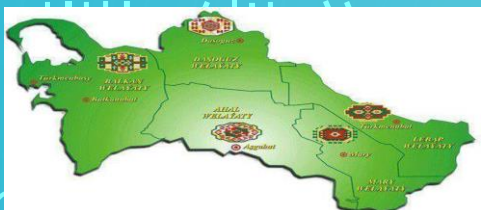

Орта Азияда VII асырда ыслам медениетиниң яйрамагы билен, хурай зенанлар йитип гитмән, ол диңе тәзе кешбе эе боляр. Хурай аялың кешбини яның билен гөтермек дэби „хейкел“ дийлип атландырылян зенан безег шайында сакланып галыпдыр (арапларда „алтар“, Орта Азияда – „хейкел“ дийилйәр). Түркменистанда гайышдан ясалан я-да матадан ясалан, өңлер хурайың шекили салынан, хәзирки вагтда болса, дога-тумар салынян халтажык „хейкел“ дийлип атландырыляр.

Хэзирки вагтда хем адам шекили, өзи хем зенан шекили шекиллендирилем агачдан ясалан дагданлар – догалар хемме ерде габат гелйэр. Күмүшден ясалан зенанлар безег шайы болан асык бизиң эрамыздан озалки II асыра дегишли болан Түркменистаның гүнортасындан терракотадан эдилен зенан худаиларының нусгасына габат гелйэр. Зенанларың шекиллери шелпелерде, гоza безеглеринде душ гелйэр, тегелек гөрнүшде ясалан гүлякада болса биз оюлып ясалан зенаның кешбини яда саян шекили гөрийэрис.

Адамлык ве тенечир асма
гөрнүшде дакынылян зенан
безеглери әхли бабатда
гадыметинң бейик зенан
худайларының шекиллериниң
кешбини беян эдйәр.

Түркмен зергәрлериниң эсерлериниң концевативлиликине гызларың безег шай-сеплери хем шаятлык эдйәр. Олар сөвешжең лыбаслары ятладяр. Гызларың күмүшден ясалан гупбалы тахялары сөвешжең шлёмына өрән меңзешдир.

Онуң хер гапдалындан келлэни ики тарапдан гораян чекелик беркидилйэр. Еңсэни болса, нагышлы галың пластина – еңселик япяр. Эсгерлериң галканыны ятладып дуран тегележик гапыржажык – безбент гызларың эгинлерини ызындан япяр, боюнларыны ве дөшлерини болса, гүн шекилли гүляка япяр. Боюна көплэнч өң йүзүнден хакык гашы билен безелен ве беркидилен букав дакыныляр.

Дөше дакынылян безег шай-сеплериниң арасында чапраз-чаңа айратын тапавутланяр. Бу безег шайы лыбаса чатылып, гушаклыга етип дуран тегележик безег шайларыдыр. Бу безег шайының сөвеш совудына өрэн меңзешдигини беллемек герекдир. Билезик безег шайы болса, зенанларың элинден тирсегине ченли япяр. Онуң эсгерлеринң демир совудына меңзешдигини айтсак өте гечдигимиз болмаз.

Эгер-де биз гадымы якын гүндогар себитлеринде шекилендирилен зенан хурайларына ве зенан хөкүмдарларының шекиллерине үнс берип сынласак, онда оларың лыбасларының хәхзирли заман түркмен зенанларының лыбасларына габат гелйәндигини гөрмек боляр.

Түркменистанда тапылан парфия дөври билен сенеленйән (III ве II асыр б. э.өң.) зенан хурайларың хейкеллери шол дөвүрде хем зенанлар өз байрамчылык лыбасларыны тайярландыкларына шаятлык эдйәр. Меселем, парфиядан тапылан хейкел гызларың дурмуша чыкандан соң геййән хэзирки заман бөрүгинден тапавутланмаян келлэ гейилийән белент габы суратландыряр.

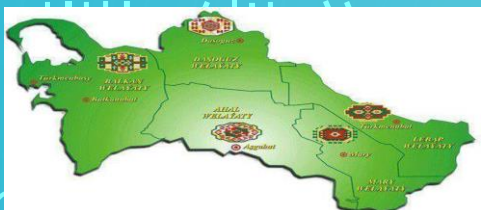
Түркмен зенанларының бейлеки келлә геййән габы хаса болуп дуряр. Ёкардан гиңәп гайдян ве көп санлы күмүш демиржиклер билен безелен бу хаса хем Мервден тапылан бизң эрамыздан озалкы II-I асыра дегишли болан худай зенанлары шекиллендирилен хейкеллерде келлә гейилйән габы яда саляр. Оны ики еңли пүренжек билен биле дакыныпдырлар. Шейле пүренжеклер гадымы гүнорта худай зенанларың шекиллеринде хем гөркезилипдир.

Түркмен зенанларының
лыбасларының иң гадымы
хасыллылык медениети билен
багланышыгыны пүренжеге,
айратын хем нагышлар ве соляр
белгилери билен безелен
чырпыларда, чекилен нагышлар
хем гөркезйәр

Буларың әхлиси Түркменистанда худай зенанлара хормат гоймак дәби хәзирки гүнлере ченли сакланып галмагы пикирленмәге борчлы эдйәр. Муңа ягыш булдуның горагчысы Мамака, зенанлары ве чагалары гораян Парав биби, зенанларың кесп-кәрлериниң горагчысы Әше Патма, хүйрлер - перилер ве бейлекилер шаятлык эдйәр.

Шунлукда, түркмен зенанларының лыбасларының ве шай-сеплериниң мүдимилигини, көклери асырларың жүммүшине узап гидйән түркмен халкының гадымы тарыхыны ызарламага долы мүмкинчиликлеримиз бар.

Өвез ГҮНДОГДЫЕВ, Түркменистаның Ылымлар академиясының Археология ве этнография институты, профессор

